

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

4-son (6-jild)

2026

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING
DOLZARB MUAMMOLARI**

№ 4 (6) – 2026

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2026

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent;

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori;

Xolikulov Axmadjon Boymahammatovich – tarix fanlari doktori;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent;

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b.;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.;

Jabborova Charos Aminovna - iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdulkaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari doktori (DSc), Professor.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Qodirova Muqaddas Tog'ayevna - filologiya fanlari nomzodi, dotsent.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b.,;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD);

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD);

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD);

Sulaymanova Dildora Nazarovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasini mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD).

22.00.00- SOTSIOLOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil: scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Махмудова Нигора Баротовна</i> ИСТОРИЧЕСКИЙ ОБЗОР ПЕНИТЕНЦИРНОГО ДЕЛА В КОЛОНИАЛЬНОМ ТУРКЕСТАНСКОМ КРАЕ, ПО ОТЧЁТАМ РЕВИЗИИ СЕНАТОРА К.К.ПАЛЕНА	10-15
<i>Esonov Ziyodbek Yuldashevich</i> RISHTON KULOLCHILIK MAKTABI VA UNING LOKAL XUSUSIYATLARI ETNOGRAFIK TAHLILI	16-20
<i>Абдиев Рузикул Буронович</i> ИСТОРИКО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ СОХРАНЕНИЯ АРХИТЕКТУРНОГО НАСЛЕДИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ	21-27
<i>Абдужаббаров Шерзод</i> ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ, ФУНКЦИИ И ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ СУЩЕСТВОВАНИЯ И РАБОТЫ СОВЕТА ТУРКЕСТАНСКОГО ГЕНЕРАЛ-ГУБЕРНАТОРА	28-33
<i>Boymurodov Shuxrat Toshkentovich</i> MUSTAQILLIK YILLARIDA O'RTA MAXSUS TA'LIM, SOHASIDA MA'NAVIIY YANGILANISH	34-38
<i>Жураева Нафиса Олимовна</i> ТОПОГРАФИЧЕСКОЕ ВЛИЯНИЕ КУЛЬТОВЫХ СООРУЖЕНИЯХ НА ФОРМИРОВАНИЕ ГУЗАРОВ ГОРОДА БУХАРЫ	39-45
<i>Safarov Akmal</i> SUV XO'JALIGI SOHASI UCHUN MALAKALI KADRLAR TAYYORLASHNING NAZARIY-HUQUQIY ASOSLARI VA ULARNI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI	46-52
<i>Tursunova Mahliyo Sarvar qizi</i> XORIJIIY INVESTITSIYALAR ISHTIROKIDAGI KORXONALAR FAOLIYATINING HUDUDIIY IJTIMOIIY-IQTISODIIY HAYOTGA TA'SIRI (JIZZAX VILOYATI MISOLIDA, 1991- 2026 -YILLAR).....	53-57
<i>Mardiyeva Guzal Karimovna</i> SAMARQAND VILOYATIDA SOVET DAVRINING DASTLABKI YILLARIDA XOTIN-QIZLARINING OLIY TA'LIMGA KIRISH IMKONIYATLARI VA CHEKLOVLAR	58-62
<i>Kenjayev Elyor Sattorovich</i> YANGI O'ZBEKISTONNI BARPO ETISHDA STRATEGIK ISLOHOTLAR: TARAQQIYOT VA MA'NAVIIY YUKSALISH UYG'UNLIGI	63-70
<i>Polvonov Kozimbek Naimovich, Polvonov Anvar Naimovich</i> QASHQADARYODAGI YETAKCHI O'QUV DARGOHLARIDAN BIRI	71-79
<i>Mo'minova Gavxar Esanovna</i> O'ZBEKISTON SAVDO TARIXINI O'RGANISHDA DAVLAT ARXIVLARI HUJJATLARINING O'RNI	80-85
<i>Norboyev Sarvar Qahramon o'g'li</i> O'ZBEKISTON TARIXIIY SHAHARLARINING XALQARO MIQYOSDA TAN OLINISHI	86-90

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

Tillabaeva Umida Makhsumovna, Talipova Nigora Tulkunovna

DIGITALIZATION AND EMPLOYABILITY:

A BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF RESEARCH TRENDS (2018–2025) 91-100

Xudoyorov Lochinbek Bahromovich

O'ZBEKISTON SERVIS SOHASIDA XIZMATLAR SIFATI KO'RSATKICHLARINING

DINAMIK TAHLILI 101-107

Toxirov Akbarxon Toirxon o'g'li

INNOVATSION MARKETING INDEKSI ASOSIDA KORXONALARNING IQTISODIY

XAVFSIZLIGI VA RAQOBATBARDOSHLIGINI BAHOLASH METODOLOGIYASI 108-113

Ismoilov Bekzod Muxidinovich

GLOBALLASHUV SHAROITIDA TURIZM SOHASINI INNOVATSION

RIVOJLANTIRISHNING KONSEPTUAL ASOSLARI 114-118

Sadullayev Rasulbek Palvanbayevich

O'ZBEKISTONDA EKOLOGIK MUAMMOLARNING IJTIMOY-IQTISODIY

OQIBATLARI KELIB CHIQISHI 119-135

Nishonova Shaxnozaxon

ZAMONAVIY IQTISODIY TIZIM SHAROITIDA LOYIHALARNI

BOSHQARISH YONDASHUVLARI 136-140

Fayziyeva Aziza Azamat qizi

SURXONDARYO VILOYATIDA KICHIK TADBIRKORLIK FAOLIYATINING BANDLIK

KO'RSATKICHLARIGA TA'SIRI: ARIMA MODEL ASOSIDA PROGNOZ VA TAHLIL 141-154

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

Ismoilov Maxamadixon Isroilovich

IQTISODIY RATSIONALIZM:

TUSHUNCHA, EVOLYUTSIYA VA NAZARIY CHEGARALAR 155-165

Beshimov Xamidjon Sayidovich

O'ZBEKISTONDA KASABA UYUSHMALARINING IJTIMOY ADOLATNI

TA'MINLASHDAGI AHAMIYATI 166-175

Obidov Asliddin Shavkatovich

SAID AD-DIN AL-FARG'ONIY TA'LIMOTIDA ONTOLOGIK VA GNOSEOLOGIK ASOSLAR 176-181

Abduraxmov Xasan Ibroximovich

KOGNITIV-AXBOROT MUHITINING SUN'IY INTELLEKT SHAROITIDA YOSHLAR

IJODKORLIGI VA TASHABBUSKORLIGIGA TA'SIRI 182-188

Xolova Umida Umedovna

"O'RTA ASRLAR FALSAFIY TAFAKKURIDA MA'RIFAT KONSEPSIYASINING

TARIXIY-FALSAFIY EVOLYUTSIYASI: TEOLOGIK VA MA'RIFIY BOSQICHLAR TAHLILI" 189-192

Rajabova Rohila Zakirovna

AHMAD DONISH'S PHILOSOPHICAL VIEWS IN HIS WORK "NAVODIR UL-VAKOE" 193-197

Kabulov Jahongir Bakhodirovich

SEPARATIZMNING ASIMMETRIK XUSUSIYATI 198-202

Eshkuvvatov Jaloliddin

MADANIYATLARARO MULOQOTDA MILLIY VA UMUMINSONIY QADRIYATLAR SINTEZI.. 203-210

Jomuradov Ikrom Ilxom o'g'li
IMMANUIL KANT VA ZAMONAVIY FALSAFADA NOUMENAL ERKINLIK MUAMMOSI:
FENOMENAL DETERMINIZM BILAN BOG'LIQ ANTINOMIK ZIDDIYATNING DOLZARB
TALQINLARI..... 211-215

Rustamova Madina
OMMAVIY MANIPULYATSIIYANING DESTRUKTIV XUSUSIYATI:
TAHDIDLAR VA OQIBATLAR..... 216-220

Yodgorov Alisher Nurmuhammadovich
AXBOROTLASHGAN JAMIYATDA IJTIMOYIY MUNOSABATLARNING
TRANSFORMATSIIYASI..... 221-225

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

Isanova Feruza Tulqinovna
O'ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA XALQARO HUQUQ TERMINOLOGIYASINING
GIBRID TABIATI: SHAKLLANISH MANBALARI, STRUKTUR-SEMANTIK
XUSUSIYATLARI VA FUNKSIONAL TAHLILI 226-232

Rahmatov Laziz, Baxronova Dilrabo
ABYA YALA (LOTIN AMERIKASI) DAVLATLARI NOMLARINING
LINGVOPOLITIK DISKURSI: ETIMOLOGIK VA GEOSIYOSIY TAHLIL 233-241

Quvvatova Shaxlo Choriyevna
XOLID HUSAYNIYNING “MING QUYOSH SHU'LASI” ASARI TAHLILI..... 242-246

Elmuratova Zamira Xodjamuratovna
NAQLLAR VA MAQOLLARNING FOLKLOR JANRIDAGI ROLI..... 247-251

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

Shayzakov Shodiyor Ibragimovich
QONUNIY KUCHGA KIRMAGAN SUD HUIJATLARI USTIDAN APELLYATSIYA
TARTIBIDA SHIKOYAT QILISHNING PROTSESSUAL-HUQUQIY ASOSLARI..... 252-261

Umarova Xolisxon Nomoz qizi
O'ZBEKISTONDA RAQOBATGA QARSHI KELISHUVLAR HAQIDA XABAR BERGANLIK
UCHUN JAVOBGARLIKDAN OZOD QILISH VA JARIMALARNI KAMAYTIRISH TIZIMINI
TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI..... 262-269

Аминова Наргиза
OT SEKYAPPIZMA K POSTSEKYAPPIPHOCTИ:
MOДЕЛИ BЗАИМОДЕЙСТBИЯ PЕЛИГИOЗНОГО И CBEТCКОГО
B COBPEMЕHHOM OБЩЕCTBE 270-277

Amirov Agzamxon Aktamovich
QURILISHDA ULUSHLI ISHTIROK ETISH TUSHUNCHASINING TAHLILI..... 278-283

Mamatmurodov Farrux Farxod o'g'li
SUKUKNING NAZARIY POYDEVORI HAMDA TARIXIY RIVOJLANISH BOSQICHLARI:
ZAMONAVIY KAPITAL BOZORIDAGI O'RNI..... 284-294

Kabilov Sardor Asrolovich
JINOIY JAVOBGARLIKDAN OZOD QILISH TURLARI VA UNING HUQUQIY ASOSLARI 295-300

<i>Nosirov Bekzod O'ktam o'g'li</i> ETIL SPIRTI, ALKOGOL VA TAMAKI MAHSULOTLARINI VOJXONA CHEGARASIDAN NOQONUNIY OLIB O'TISH	301-304
<i>Sabirova Kuvanchay Babamuratovna</i> ГЕНДЕРНОЕ НАСИЛИЕ, УСИЛЕННОЕ ИСКУССТВЕННЫМ ИНТЕЛЛЕКТОМ: ВЫЗОВЫ МЕЖДУНАРОДНОМУ ГУМАНИТАРНОМУ ПРАВУ И ПРОБЕЛЫ В ПРАВОВОМ РЕГУЛИРОВАНИИ	305-310
<i>Urinboyeva Muxlisa Ma'rufovna</i> MEDIATSIYA INSTITUTIDA SUN'IY INTELEKT IMKONIYATLARIDAN FOYDALANISH MASALALARI	311-318
<i>Majidov Islomjon Dilshod o'g'li</i> YAQIN QARINDOSHLAR BILAN BOG'LIQ HOLATLARDA TRANSPORT VOSITALARI HARAKATI YOKI ULARDAN FOYDALANISH XAVFSIZLIGI QOIDALARINI BUZISH JINOYATLARINI KVALIFIKATSIYA QILISHDA INSONPARVARLIK PRINSIPINI QO'LLASH MASALALARI	319-325
<i>Habibullayev Muhammadrajab Obidjon o'g'li</i> HUQUQ VA IMKONIYATLAR MUVOZANATI: O'ZBEKISTONDA GENDER ADOLAT SARI YO'L.....	326-331
13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI	
<i>Qurbonova Dilafroz Toshturdiyevna</i> TEMURIY MALIKALAR MA'NAVIY MEROSINING TARIXIY, ILMIY-ADABIY MANBALARDAGI TALQININI TALABA-QIZLARGA O'RGATISH	332-337
<i>Tursunaliyev Shaxzod Sherali o'g'li</i> SUMMATIVE ASSESSMENT AS A CONTEXT FOR DEVELOPING STUDENTS' CRITICAL THINKING COMPETENCE: THE PROBLEM DIMENSION	338-344
<i>Abdullayeva Surayyo Ashrafxonovna</i> AUTISTIK SPEKTR BUZILISHLARIGA EGA BOLALAR TA'LIMI VA TARBIYASINING TARIXIY SHAKLLANISHI HAMDA IJTIMOY ASOSLARI	345-354
<i>G'affarova Dilfuza Shavkat qizi</i> TALABALARNING KASBIY KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHDA INNOVATSION TA'LIM TEXNOLOGIYALARINING DIDAKTIK IMKONIYATLARI.....	355-360
<i>Turdimuratov Dilmurad Yuldashevich</i> THE IMPACT OF VOLITIONAL QUALITIES OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS ON THE DEVELOPMENT OF BEHAVIORAL RESPONSES ENSURING EFFECTIVE SPORTS PERFORMANCE.....	361-367

Received: 16 March 2026

Accepted: 01 April 2026

Published: 15 April 2026

Article / Original Paper

THE ASYMMETRIC NATURE OF SEPARATISM

Kabulov Jahongir Bakhodirovich

Independent researcher at Urgench State University

Abstract. This study examines the asymmetric nature of separatism from a political and philosophical perspective. It analyzes the factors contributing to the emergence of separatist movements, including their territorial, ethnic, and social foundations, as well as the imbalance in their relations with central authorities. Particular attention is given to contemporary forms of separatism, its impact on global and regional security, and the political and social processes arising within asymmetric conflict environments.

Keywords: separatism, asymmetry, political processes, ethnic factors, territorial conflicts, sovereignty, national unity, security, social instability, global trends.

SEPARATIZMNING ASIMMETRIK XUSUSIYATI

Kabulov Jahongir Bakhodirovich

Urganch davlat universiteti mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya. Mazkur ishda separatizmning asimmetrik xususiyati siyosiy-falsafiy nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Unda separatistik harakatlarning paydo bo'lish omillari, ularning hududiy, etnik va ijtimoiy asoslari hamda markaziy hokimiyat bilan o'zaro munosabatlaridagi nomutanosiblik jihatlari yoritiladi. Shuningdek, separatizmning zamonaviy ko'rinishlari, uning global va mintaqaviy xavfsizlikka ta'siri, shuningdek, asimmetrik qarama-qarshiliklar sharoitida yuzaga keladigan siyosiy va ijtimoiy jarayonlar tahlil etiladi.

Kalit so'zlar: Separatizm, asimmetriya, siyosiy jarayonlar, etnik omillar, hududiy nizolar, suverenitet, milliy birlik, xavfsizlik, ijtimoiy beqarorlik, global tendensiyalar.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V6I4Y2026N27>

Kirish. So'nggi yillarda davlatlararo munosabatlar amaliyoti sezilarli o'zgarishlarga uchraganligi sababli, separatizm yuqori millatdan yuqori (aniqrog'i, davlatdan yuqori) darajadagi, ya'ni geosiyosiy va sivilizatsion xususiyatlar va belgilarga ega bo'lmoqda. Shuning uchun separatizmning tashqi tomoni uning eng muhim xususiyatidir. Bu ko'p jihatdan shu bilan belgilanadiki, hozirgi vaqtda dunyoning navbatdagi qayta bo'linishi va yangi dunyo tartibining shakllanishi sharoitida turli siyosiy hamjamiyatlar o'rtasidagi, shu jumladan davlat tomonidan tashkil etilgan jamiyat doirasidagi chegaralash geosiyosiy sinish mezonlari bo'yicha amalga oshirilmoqda.

Bularning barchasi separatizmga qarshi kurash muammosi davlatning ham ichki, ham tashqi siyosati bilan bog'liq ekanligidan dalolat beradi. Bu esa, o'z navbatida, separatizmning ichki va tashqi jihatlarini ajratib ko'rsatish zaruratini belgilaydi. Bunda separatizmning tashqi tomoni (yoki tashqi mazmuni) ushbu jarayonlarga bevosita yoki bilvosita jalb qilingan boshqa davlatlar bilan o'zaro munosabatlarni amalga oshirish, shuningdek separatizmni boshlash yoki unga qarshilik ko'rsatish jarayonida boshqa davlatlarga ko'maklashish yoki qarshilik ko'rsatish bilan bevosita bog'liq bo'lgan muammolar doirasini o'z ichiga oladi.

Bunday tashqi ta'sir o'tkazish texnologiyasi hozirgi zamon siyosiy amaliyotida yetarli darajada ishlab chiqilgan. Shunday qilib, NATOning Sharqqa kengayishi faktini nafaqat alyansning ehtimoliy tajovuzidan himoya qilish, balki bir qator Sharqiy Yevropa mamlakatlarining AQSh homiyligidagi yagona Yevropaning harbiy-siyosiy tuzilmasiga integratsiyalashuvi omili sifatida ko'rib chiqish maqsadga muvofiqdir.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. Metodologik jihat mazmuniy jihat bilan bir qatorda tadqiqotning ish maqsadlariga muvofiq ko'rib chiqilishi kerakligini anglaydi. Shu bilan birga, muallif separatizmni o'rganishni uning milliy xavfsizlikni ta'minlash muammolari bilan o'zaro bog'liqligiga bo'ysundirgan holda, mazkur holatda tadqiqot metodologiyasi quyidagi muammolarni aniqlashni nazarda tutadi deb hisoblaydi: birinchidan, separatizmni mafkuraviy, siyosiy va amaliy xususiyatlarga ega bo'lgan ijtimoiy-siyosiy hodisa sifatida ko'rib chiqish; ikkinchidan, jahon hamjamiyati rivojlanishining hozirgi bosqichi kontekstida separatizmning tabiati, ko'rinishlari va oqibatlarini tahlil qilish; uchinchidan, separatizm muammosini zamonaviy nizolar manbai, birinchi navbatda etnosiyosiy xususiyatga ega bo'lgan siyosatshunoslik nuqtai nazaridan ko'rib chiqishga e'tibor qaratgan. separatizmning rivojlanishini idrok etish va tahlil qilishga bag'ishlangan asarlar mualliflari qatorida xorijiy tadqiqotchilardan G.Kisindjer, 3.Bjezinskiy, Andrea-Pin I. Vallerstayn, Sh.Garnett, Dj.Gudbi, Andrea Pin, R.Simeon, D.Elkins, G.Bertrand, T.Andryszewski kabilarni ko'rsatish mumkin.

Natija va muhokama. Separatizmning eng muhim o'ziga xosligi shundaki, u turli xil siyosiy va ijtimoiy tuzilmalarga obyektiv va qonuniy ravishda xosdir. Bu turli manfaatlar va ehtiyojlarning mavjudligi, shu asosda shakllanadigan qarama-qarshiliklar bilan bog'liq.

Bu borada separatizmning quyidagi xususiyatlarini ta'kidlash o'rinlidir:

birinchidan, u yoki bu davlatchilik tarixiy rivojlanishining muayyan bosqichlarida uning genezisi va evolyutsiyasining o'ziga xosligi;

ikkinchidan, ma'lum bir davlatning turli etno-konfessional guruhlarining muayyan tarixiy aloqasi shartlari va xususiyati;

uchinchidan, siyosiy maqsadlarni amalga oshirish jarayonida turli ijtimoiy guruhlarning o'zaro aloqalari va o'zaro ta'sirining xarakteri [1].

Separatizm ma'lum bir ijtimoiy vaqtda namoyon bo'ladi, ma'lum bir mavjudlik davomiyligiga va o'z holatlari (fazalari) o'zgarishining qonuniy ketma-ketligiga ega. Bu holat separatizmni xronologik nuqtai nazardan, vaqt o'lchovida ko'rib chiqish zarurligini taqozo etadi. Siyosiy hodisalar harakatining vaqtinchalik shakllariga (yopiq doira bo'ylab, spiral bo'ylab yoki mayatnik tamoyili bo'yicha) yondashuvlar turlicha bo'lishiga qaramay, olimlar harakat ritmikasi siklik xarakterga ega degan fikrga kelishadi. Faqat XX asr davomida ikki marta separatizmning halokatli jarayonlarini boshdan kechirgan Rossiyaning siyosiy rivojlanish tarixi bundan yaqqol dalolat beradi.

Separatizmning muhim xususiyati uning *asimmetrikligi* bo'lib, u siyosiy o'yin ishtirokchilari o'rtasida erishilgan kuchlar muvozanatining vaqtinchalik xususiyatini emas, balki uni doimiy ravishda saqlab turishning iloji yo'qligini, binobarin, jamiyatning turli ijtimoiy guruhlari o'rtasida ulardan birining ajralib chiqishi jarayonida yuzaga keladigan munosabatlarning o'zgaruvchanligini va davlatning rasmiy tuzilmalarining bu jarayonga to'sqinlik qilishini ifodalaydi[2].

Separatizm evolyutsiyasida obyektiv ravishda boshqa ijtimoiy-siyosiy ziddiyatlar ham mavjud bo'lib, davlatning milliy xavfsizligini ta'minlash manfaatlarida separatizmga qarshi

kurashishning asosiy yo‘nalishlarini ishlab chiqishda ular hisobga olinishi kerak. Xususan, ular quyidagilardir:

1. tarixiy-madaniy xarakterdagi ziddiyatlar;
2. huquqiy hududiy chegaralanishning ziddiyatlari;
3. ijtimoiy-iqtisodiy va etnodemografik ziddiyatlar;
4. ichki xavfsizlikni ta‘minlash sohasidagi ziddiyatlar;
5. psixologik mazmundagi qarama-qarshiliklar[3].

Yuqorida sanab o‘tilgan ziddiyatlar separatizmning o‘ziga xos xususiyatlarini, shuningdek, uning muayyan davlat tuzilishida namoyon bo‘lishining obyektiv qonuniyatlarini belgilaydi. Tarixida separatizm evolyutsiyasiga nisbatan so‘z eritganda, bu ziddiyatlar separatizm jarayonlarining kuchayishida va keyinchalik siyosiy makonning ma‘lum bir qismining alohidalanishida alohida rol o‘ynadi[4].

Masalan, tarixiy-madaniy xarakterdagi qarama-qarshiliklar mamlakat aholisining bir qator etnik guruhlari vakillari orasida “tarixiy xafagarchiliklar” deb ataladigan majmuaning shakllanishiga asos bo‘ldi. Turli davrlarda aksariyat etnik guruhlar u yoki bu tarzda, shu jumladan zo‘ravonlik yo‘li bilan Rossiya tarkibiga kiritilgan. Bu esa, millatchilik tuzilmalari vakillarining fikricha, mazkur etnoslar tarixida salbiy rol o‘ynagan[5].

Huquqiy hududiy chegaralanishdagi qarama-qarshiliklar hozirgi kungacha mojarolik manbai bo‘lib kelmoqda. Ushbu qarama-qarshiliklar o‘z tabiati va yo‘nalishi bo‘yicha separatistik bo‘lmas-da, ular tomonidan shakllangan etnosiyosiy keskinlik Qoraqalpog‘iston respublikasida o‘zbek davlatchiligi asoslariga sezilarli darajada destruktiv ta‘sir ko‘rsatadi. Ichki xavfsizlikni ta‘minlash sohasidagi ziddiyatlar Qoraqalpog‘iston Respublikasi hududida faoliyat yuritish jarayonida yaqqol namoyon bo‘ldi. Umuman olganda, bu ziddiyatlar 2024 yilda O‘zbekistonda umumiy ichki siyosiy keskinlikning kuchayishida hal qiluvchi rol o‘ynadi, uning hududida dezintegratsiya, shu jumladan separatistik jarayonlarni rag‘batlantirib bordi.

Dialektika bilan bir qatorda separatizmga qarshi kurash muammosini tadqiq etishda yana bir konseptual yondashuv — sinergetika ham juda muhimdir[6]. Sinergetik yondashuvni qo‘llash dialektikaning roli va ahamiyatini kamsitmaydi. Buning sababi shundaki, jamiyat taraqqiyotining, shu jumladan inqirozning sabablari nafaqat dialektik rivojlanish qonunlarining ta‘siri — qarama-qarshiliklar birligi va kurashi, ziddiyat, inkorni inkor etish, miqdorning sifatga o‘tishi, balki siyosiy tizimning notekisligi, beqarorligi, evolyutsiyasi va koevolyutsiyasi;

jarayonning rivojlanish shakllari — nafaqat bosqichma-bosqichlikning uzilishi, sakrashlar, pastdan yuqoriga qarab spiral bo‘ylab rivojlanish, balki oddiy og‘ishlarning to‘planishi, jarayonlarning nohiziqiligi va ko‘chkisimonligi, tizimning o‘z-o‘zini tashkil etishi bo‘lishi mumkin[7]. Bunday holatning xususiyatlari ham determinantlik, ham ehtimoliy tasodifiylik, jarayonga ta‘sir qiluvchi omillar esa ham obyektiv va qonuniy tendensiyalar, ham mikrodarajadagi kichik ta‘sirlar hisoblanadi.

Bundan kelib chiqadiki, tasodif ijtimoiy va siyosiy evolyutsiyaning mustaqil omili sanalib, uning o‘z-o‘zini tashkillashtirish jarayonlaridagi roli nihoyatda yuqoridir. Shuning uchun ham tasodifni yondosh, ikkinchi darajali emas, balki siyosiy tizimning barqaror, xarakterli xususiyati, mavjudligi va rivojlanishining sharti sifatida tahlil qilish zarur ko‘rinadi[8]. Bu degani, separatizm va umuman uning asosida rivojlanayotgan barcha siyosiy

jarayonlarni tahlil qilishda dialektika usulidan ham, sinergetika usulidan ham foydalanish kerak.

Xulosa. Separatizm siyosiy amaliyotning boshqa har qanday hodisasiga qaraganda o'z rivojlanishida dinamikdir, chunki uning asosida amalga oshiriladigan jarayonlarning xarakteri va mazmuni ko'p jihatdan muayyan vaziyatga bog'liq[9]. Metodologik jihatdan bu vaziyatli yondashuv tamoyilidan foydalanishni nazarda tutadi. Shu asosda separatizmning vujudga kelishi va rivojlanishini oldindan belgilab beruvchi shart-sharoitlar va omillar hamda shunga muvofiq davlat hokimiyati idoralarining unga qarshi kurashish borasidagi faoliyati yo'nalishlari o'z vaqtida va aniq shakllantirilishi mumkin.

Umuman olganda, dialektikani sinergetik yondashuv bilan birgalikda qo'llash separatizm va unga qarshi kurash muammolariga ularni insonlar faoliyatining natijasi sifatida bilish nuqtai nazaridan qarash imkonini beradi. Boshqacha aytganda, birinchi navbatdagi vazifa — separatizmning tizimli hodisa sifatida rivojlanishining sabab-oqibat tuzilishini va uni takror ishlab chiqarish mexanizmlarini bilish yuzaga keladi [9].

Separatizmga qarshi kurash muammosini ijtimoiy-falsafiy anglash darajasida asosiy tadqiqot usullaridan biri — substansional yondashuv ham amalga oshiriladi[10]. Substansional yondashuvning eng muhim vazifasi tizimning ichki tashkil etilishining yagona manbai va asosini belgilash, substansional sifat ichida mavjud bo'lgan barcha ta'lim shakllarini qat'iy ilmiy tasniflashdir[11]. Ijtimoiy hayot kishilarning birgalikdagi faoliyati jarayonidan iborat ekan, demak, jamiyatda mavjud bo'lgan barcha narsalar inson faoliyatining u yoki bu ko'rinishidir. Bu separatizmning manbai va asosi suveren davlatni barpo etish maqsadida ijtimoiy guruhlarining ularni yagona davlat doirasida shakllangan umumiylikdan ajratish bo'yicha faoliyati ekanligini ta'kidlash imkonini beradi.

Xulosa qilib aytganda separatizm belgilari u yoki bu ijtimoiy guruhning tarixan belgilangan siyosiy manfaatlari va murakkab uyushgan davlat hamjamiyatining da'volariga mos keladigan o'ziga xos tipik va xarakterli xususiyatlarini o'zida aks ettiradi.

Adabiyotlar/Литературы/References:

1. Kissinger G. World Order – NY.: Penguin Press, 2014- P. 432.;
2. Бжезинский З. Великая шахматная доска. Пер. с англ. О.Ю. Уральского. М.: Международные отношения, 1998. – С.254.;
3. Бауэр О. Национальный вопрос и социал-демократия. Спб., 1909. –С.245.
4. Andrea Pin. [Sécularisations en Amérique et en Europe: circonstances, influences et récits](#) (фр.) // Politique américaine. - 2014. - N1(23). - P. 55-72.;
5. Сафарова Н.О. Терроризмга қарши курашнинг тарихий-фалсафий таҳлили. Фал. фан. докт... Диссерт. -Тошкент, 2010. -Б.230.
6. Haken. H. Synergetik. Springer-Verlag Berlin Heidelberg.– New York, 1982.–P.210.
7. [Гудби, Дж.](#) Неразделенная Европа: новая логика мира в американо-российских отношениях. – М.: Междунар. отношения, 2000. – С.336.;
8. Simeon R., Elkins D. 1974. Regional Political Cultures in Canada. -Canadian Journal of Political Science.- № 3. P. 397-437.;
9. Jurakulovich, S. J. (2022). Attitude to human dignity in the period of amir temur and temurids dynasty. Web of Scientist: International Scientific Research Journal, 3(5), 43-47.
10. Беджанов М.Б. На пути национального возрождения. Майкоп, 1992. - 157 с.
11. Bertrand G. 1996. Enough is Enough. An Attorney's Struggle for Democracy in Quebec. Toronto. P. 24.;

12. Момджян К.Х. Введение в социальную философию. - М.: Высшая школа, 1997. -С. 177-178.
13. Andryszewski T. The militia movement in America: before and after Oklahoma Cityю. - Brookfield: The Millbrook press, 1997. -P. 125.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOYIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 4 (6) – 2026

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas’uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog‘och ko‘chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog‘lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).